

9 INHEMSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 3, mars 1857

FÖRSLAG OCH BETÄNKANDEN RÖRANDE FOLKSKOLEVÄSENDET I FINLAND, I UNDERDÅNIGHET AFGIFNA AF DOMKAPITLEN I LANDET.

Ehuru denna officiela skrift icke egentligen kan föras till litteraturen, intager den dock bland inhemska tryckpressens alster en för landets och folkets framtid så betydelsefull ställning, att tystnad angående densamma icke blott vore ur synpunkten af detta blads plan obehörig, utan äfven kunde få skenet af bristande aktning för skriftens innehåll och syftning.

Skriften innehåller: 1:o Domkapitlets i Åbo »Underdånigste Memorial», »Protokoll för d. 11 Juni och d. 3 Sept. 1856», »Underdåniga förslag till förändring om allmänna folkundervisningen» och »till reglemente för klockare och folkskollärareseminarier»; 2:o Domkapitlets i Borgå »Underdånigste Memorial» och »Förslag till Reglemente för klockare och skollärareseminarier»; samt 3:o Domkapitlets i Kuopio tvenne »Underdånigste Memorialer» och »Förslag till författning om allmänna folkundervisningen.»

Vi kunna icke här lemna en framställning af de skärskilda Domkapitlenas yttrade åsigter och framställda förslag i ämnet. Det mest utmärkande, hvori de skilja sig, är uppfattningen af omfånget för folkskolans verksamhet. I afseende å dess bestämmelse, att utgöra en förberedande läroanstalt för skriftskolan synas landets kyrkliga myndigheter vara ense. Bredvid denna religionsundervisning, för hvilken dels bibel och kateches, dels kateches och biblisk historia anses böra läsas, medgifves dessutom begrepps och tankeutveckling vid läsningen i allmänhet. Borgå och Kuopio Domkapitel lägger ännu härtill skrifva och räkna, och Domkapitlet i Åbo lemnar med berömlig liberalitet folkskolorna äfven rättighet till undervisning »uti andra kunskapsämnen, som för gemene man kunna i det hvardagliga lifvet vara nödiga och nyttiga.»

I afseende å folkskolans yttre inrättning skilja sig äfven åsigheterna. Allmänt anses by- eller söndagsskolor böra finnas för innanläsningen, med frivilliga lärare, som tagas bland allmogen, men när så nödigt blir godtgöras för sin möda med ett honorarium ur församlingens skolkassa. Härutöfver förordar förslaget från Borgå anställandet af en skollärare, hvilken skall besöka by- och söndagsskolorna och i dem ordna och stöda undervisningen, samt förverkligandet af klockarens i Kyrkolagen föreskrifna åliggande, att året om hålla skola, i hvilken skola skrifva och räkna skulle läras. Kuopio förslaget upptager utom söndagsskolorna, en eller flera folkskolor inom hvarje kyrkogäll, i hvilka »klockare eller extra lärare» skall undervisa äfven i biblisk historia, skrifva och räkna samt sång efter siffernoter, »på de tider af året, som af kyrkoherden bestämmas.»

Domkapitlet i Åbo går äfven i detta hänseende längst och föreslår fast folkskola, undet tillsyn af vald skolstyrelse, med lärare, som tillika är klockare eller egentligen blott försångare, och undervisning på bestämda skolterminer. Detta förslag närmar sig alltså mest till, hvad man äfven i andra länder förstått med fast folkskola.

Domkapitlets i Åbo memorial upplyser närmare angående undervisningsplanen för den fasta folkskolan, att densamma borde komma att omfatta ungefär de läroämnen, som i den nya gymnasii och skolordningen finnas bestämda för lägre Elementarskolor med en klass. För religionsundervisningen uppställes som mål en »klar och tänkande» på

annat ställe »enkel och klar uppfattning» af religionsläran, och af förslaget för undervisningen på seminarierna kan man finna, att härmed förstås närmare ett rätt »ordaförstånd» vid läsningen af bibel och kateches.

I fråga om lärarens bildning har Domkapitlet i Åbo likaså uppställt de högsta fordringarne, om man afser från det af Kapitlet i Borgå gjorda förslaget, att de, såsom för klockare lärer vara föreskrifvet, skola genomgå »fullständig kurs i den såkallade lilla Kirurgin», till följd hvaraf skollärarene alltså tillika skulle blifva badare och vaccinatörer, men i hvilket vetande förslaget från Åbo fordrar endast de »första grunderna.» 10

Slutligen nämna vi, att utdragen ur Domkapitlets i Åbo protokoll innehålla utförligare yttranden i ämnet af lektorerna Eurén och Renvall. Domkapitlets pluralitet har förenat sig i Hr Renvalls votum, som ganska klart och öfvertygande uttalar behovet af fasta folkskolor och lärareseminarier, men som i detaljen har åtskilliga mindre praktiska förslag. Ett sådant är t. ex. yrkandet, att de på flere lexlag fördelade lärjungarne blott turvis vissa dagar i veckan skulle undervisas. Här i landet, der lärjungarne måste sändas till skolan från sitt kanske flera mil aflägsna hem, vore väl en sådan inrättning högst förunderlig och skulle åtminstone icke leda till den antagna följd, att lärjungarna på lofdagarna finge tillfälle att vistas i hemmet och deltaga i föräldrarnes arbeten. Lika opraktiskt är antagandet, att allmogen skulle hålla sina barn i skola en tid af 4 å 6 år, således från 10 å 12 till 16 å 18 års ålder. Vid en så lång skolkurs skulle dessutom antalet af elever, som samtidigt komme att bevista skolan i de större församlingarne stiga till hundratal. Förslaget till reglemente, som visserligen icke upptagit dessa bestämningar, genom hvilka folkskolläraren skulle åläggas en börda utöfver menskelig förmåga, gör likväl icke bördan lätt, utan anser lärjungarne böra »hållas i ständig verksamhet *minst sex timmar* om dagen.» Alltså minst 36 timmar i veckan bör skolläraren hålla i med att undervisa ett hundratal nybörjare, och detta icke blott så länge han är ung och vid fulla krafter, utan äfven sedan ett femtital mödosamt framlefvade år tynga på hans skuldror. Dylika detaljbestämningar utgöra vid folkskolans ordnande visserligen en *cura posterior*; men det vore dock beklagligt, om för dem yrkanden, sådana som de anförda, skulle göra sig gällande. 20

Hr Euréns anförande, som endast rör de allmänna förhållandena vid folkundervisningen, börjar från början genom att söka visa, huru presterskapet icke kan med tillräcklig håg vårda sig om folkundervisningen ens i den del, som uteslutande är dess åliggande, religionsundervisningen. De stora pastoraterna med de små sacellanierna, präbendena, annexerna, tjänsteåren, nådåren, prestadjunkternas knappa aflöning och beföringssätt, dertill konventikelplakatet m. m., i allt sådant ser Hr E. med rätta hinder för prestens egentliga embetsverksamhet, och förhållanden, som hos honom qväfva allvarlig håg i densamma. Värdt att betänkas är också Hr E:s diktamen till protokollet för den 3 September, i hvilket han erinrar om nödvändigheten af flickskolor och af seminarier till bildande af lärarinnorna vid desamma, såsom äfven förslaget att vid goss-skolorna anställa lärarinnor i flera fall torde förtjena att betänkas. 40

Vi hafva icke haft för afsigt, att här ingå i en deltaljerad kritik och bevisning. Dels hafva vi tidigare utförligt sökt framställa vår åsigt i frågan, dels hoppas vi att vid annat tillfälle till densamma kunna återkomma. Hvad vi likväl önska kort anmärka till deras besinnande, 50

som för densamma intressera sig och ämna begagna Styrelsens så liberala tillåtelse till anmärkningar, är följande:

Vid en nogare uppmärksamhet skall hvar och en finna, att man vid uppfattning af folkskolans bestämmelse icke ledes af någon grundsats, om man utan vidare antager, att den skall utgöra en förberedande skola för skriftskolan. Man kommer genom detta antagande icke till något skäl för undervisningen ens i skrifva och räkna, mycket mindre till Lägre Elementarskolans läroämnen. Och vi kunna verkligen icke föreställa oss, att Lägre Elementarskolans lärokurs blifvit det minsta förnuftigare, om man vid dess bestämmande utgått från den satsen, att den borde utgöra en förberedelse för skriftskolan.

Hvad särskildt angår religionsundervisningen, är det en villfarelse att skilja emellan ordaförståndet och en begripande uppfattning af *religionsläran*. Skillnaden beror här icke af sättet att uppfatta och förstå, utan af läroämnets beskaffenhet. En rent historisk framställning, en berättelse, kan fattas efter, hvad man menar med ordalydelsen och ordaförståndet – egentligen emedan för framställningen kunna begagnas i dagliga lifvet förekommande talesätt, då fråga också endast är om dagliga lifvets gängse föreställningar. Också kan en bildlig framställning utom ordaförståndet gifva ett vetande för fantasin och detta inverka på känslan. Men trosläran är hvarken historie eller poesi – ehuru båda kunna ingå i det religiösa vetandet och medvetandet. Anser man derföre folkskolan ur stånd att i religionsundervisningen föra till begreppsutveckling, såsom den i sjelfva verket är, så bör man följdriktigt der inskränka denna undervisning till det historiska och till de skildringar som inverka på fantasin och känslan. Allt detta finner man t. ex. i Evangelierna, men intet deraf i katechesen. Likväl vilja vi icke påstå, att icke äfven i folkskolan mera försigkomna lärjungar, kunna vinna något begrepp i det ena eller andra lärostycket, t. ex. 10 Guds bud, Första artikeln och Bönen. Men undervisningen i öfriga lärostycken, såsom omfattande den speciellt kristna trosläran, måste vi verkligen anse stå öfver såväl en vanlig folkskollärares undervisningsförmåga som ett 12 å 14 års bondbarns fattning. Många vackra ord kunna sägas, om den religiösa anda, som i folkskolan skall väckas och befästas. För vår del skola vi tro, att lärarene i dem blifva i stånd att härtill begagna katechesläsningen, när vi se, att en sådan anda utgör ett allmänt vilkor för prestaembetets handhafvande. Att katechesläsningen skall inplanta den i skolan, deremot vittnar eftertanken och erfarenheten.

Den s. k. kompulsoriska skolgången låter genomföra sig i mera befolkade länder, der landtfolket bor i byar, att förlikna vid våra små städer. I vårt land är ett sådant tvång till folkskolans besökande omöjligt. Men då kan man icke heller inse, hvarföre den fasta folkskolan skall påtvingas församlingarne. Hvad gör man väl med skolrum och lärare, om lärjungar komma att saknas. Ett sådant tvång har sin ganska betänkliga, orättvisa och våldsamma sida. Kostnaden för uppförandet och underhållet af ett ordentligt skolhus med 2 å 3 större lärosalar, med boningsrum för lärare och lärarinna, och för dessas aflöning blir icke så obetydlig. I denna kostand måste väl åtminstone alla hemmansegare deltaga. Men skolan och undervisningen kommer främst de förmögnare och deras barn till gagn. Ty de fattigare kunna hvarken lika lätt umbära sina barns biträde eller bekosta deras underhåll vid skolan. Det synes derföre icke rätt välbetänkt att ålägga den fattiga att underhålla skola och lärare för den förmögna barn. För skolans inrättande deremot bero på hvarje församlings eget goda

beslut, så har man deri ett bevis, att pluraliteten erkänner behovet af densamma – eller kanske de för saken mest intresserade åtaga sig en större anpart i anläggningskostnaden, eller kanske ensame åtagit sig densamma. Skall skollärare och klockarebefattningen förenas, komma väl folkskolor att inrättas efterhand, men likväl icke frivilligt, medan åter mången församling, som eljest tidigare kunde komma sig till en skola, föranledes att vänta på nuvarande kolckarens afgang. Skall dertill lönen upphjelpas med skallfogdekapparne, som föreslaget är, kommer inrättningen att bero af skallfogdens helsa och lifslängd. 10
Oväntadt är det att erfara, att klockarelön och skallfogdekappar öfverhufvud anses räcka till för skollärens aflöning. Under 200 Rubel S:r och fria husrum torde denna aflöning icke kunna ställas. Och det synes vara billigt, att staten med något bidrag dertill uppmuntrar folkskolans inrättning.

Skollärens tillsättande genom vanligt klockareval vore väl den mest besynnerliga utväg. Äfven om, såsom man bör, man förutsätter, att alla sökande är från seminarierna utexaminerade, får genom ett sådant väljande icke den dugligaste befattningen; och om någon befordran efter förtjenst från mindre inkomst till större kan icke blifva fråga. 20

Slutligen en punkt, hvilken visserligen är svår att utan oartighet beröra. Ingen lärer hafva kommit till den erfarenhet, att presterskapet i landet i allmänhet är öfverhopadt af arbete. Men hvar och en finner lätt, att presten af näringsbestyr (jordbruk och uppbörd) och en mängd åligganden, hvilka icke tillhöra hans presterliga kall, drages ifrån de förberedelser och de omsorger, som egentligen skulle tillhöra detta. Presterskapet klagat sjelft, och med rätta, öfver dessa åliggandens art och mångfald. Om deras borttagande skall föra presten till studier och nitisk själavård, detta är hans ensak, hvaröfver man icke eger någon rätt att på förhand döma. Nödvändigt är, att de försvinna. Men detta 30
blir en gagnlös sak, om man sträfvar att sätta andra åligganden i stället. Och hvad har väl presten att göra med allmogens kunskap i skrifva och räkna, geometri, globlära, geografi, historia och grammatik, linearteckning m. m. – nemligen utöfver det intresse, hvar och en mera bildad bör hysa för allmänna folkbildningen? Att presten öfvervakar religionsundervisningen i folkskolan, äfven genom anställda förhör undersöker dess framgång, ja tillochmed åtager sig att regelbundet någon gång i veckan sjelf leda densamma, detta kan anses tillhöra hans embete och en sannt kristlig omsorg om församlingen. I detta hänseende bör det utan tvifvel äfven stå presten öppet, att vänligt rätta skollärens och 40
då detta icke medför önskad verkan, anmäla förhållandet i skolstyrelsen eller hos Domkapitlet. Något annat inspektorat öfver skolan hör honom icke till. En gifven konsekvens häraf är den, att icke heller Domkapitlet är folkskolans rätta högsta styrelse. Med erfarenhet af, hvad de presterliga inspektorerne äro för den lärda skolan, måste vi också yttra den öfvertygelse, att presten i allmänhet skall blifva något än mindre för folkskolan.

LIFSFRÅGOR. REFLECTIONER OCH MEDITATIONER AF J. G. C. H:FORS 50
1856.

Författaren ger en föreställning om sin skrifts innehåll och syftning i följande förord.

»Titelbladet utvisar hvad läsaren har att söka på följande sidor, nemligen hänvisningar till en högre och klarare uppfattning af lifvet. Hvad författaren såsom grund för sin individuella öfvertygelse i bestämda ord uttalat, öfverlemnar han att begagnas såsom frön, hvilka – så omogna de än kunna synas och äfven äro – han likväl hoppas skola finna en jordmon, deri ett eller annat af dem skall gro och bära frukt till utbredande af sann mensklig bildning. – Då här således endast erbjudas frön till en äfven systematisk utveckling, så torde läsaren ock finna, att en sträng vetenskaplig ordning icke varit hufvudföremålet vid dessa blads nedskrifvande och derföre ursägte att elementerne för ett må hända blifvande system äro, för bättre minnes skull, flere gånger, än de i en systematisk afhandling bordt ingå, omsagda, äfvensom att endast häntydingar blifvit gjorda till uppfattning och utveckling inom mera speciela förhållanden uti det menskliga lifvets mångfaldiga områden.»

Dessa ord gifva tillkänna, att författaren icke har medvetande om det skefva i »meditationer» af detta slag öfverhufvud. Att kasta ut frön till systemer och öfverlemna åt andra dessa systemers genomförande är ett jemförelsevis lätt företag, men likaså ofruktbärande som lätt. Det är helt enkelt, att uppställa några satser, väl enligt författarens subjektiva öfvertygelse sammanhängande, om de eljest äro allvarsamt menade, men öfverlemna beviset för dessa satsers sanning åt, hvem som behagar. Något i och för sig förkastligt ligger väl icke i detta förfarande. Man har sett skalder, öfverhufvud utmärkta genier, som icke genomgått vetenskapens stränga skola, kasta ikring sig isolerade slående reflexioner, stundom äfven sannt spekulativa tänkespråk, på hvilkas uppfattning och utläggning det systematiska tänkandet sedan villigt öfvat sig. Man har dylika exempel på den religiösa inspirationens verkningar hos högre begåfvade menniskor. Hågen att i sådane utmärka personligheters alla infall söka en högre betydelse har dock fört till mycket löst radoterande, emedan det på andra sidan blir jemförelsevis lätt att från ståndpunkten af en längre hunnen vetenskaplig bildning inlägga en mening i deras ord. Man har i vår tid haft exempel på denna slags genikult i utläggningarne af Jacob Böhmes visioner och än mer i de oändliga, krystade studierna öfver Goethe och hans skrifter. Men det erfordras dock i första rummet geni, för att blifva ett sådant föremål för studium och utläggning. Och för det andra, framkastar geniet sina *dicta* icke med tillsägelsen: bevisa! åt den öfriga menskligheten, utan det sker med den heroiska sjelfförtröstan, att snilleord utan vidare bevisning skola göra sig förstådda, kufva öfvertygelser och styra handlingar.

Ingen lärer väl icke tro vår mening vara, att ingen borde skrifva något till andras upplysning, utan att systematiskt bevisa. Man sätter då icke i fråga det menskliga vetandets och öfvertygelsens yttersta grunder. Tvärtom utgår man från åsichter, hvilka man anser vara allmänt gällande, och från data, hvilkas riktighet man icke anser någon kunnig menskiska betvifla. Man kan tillägga på sådana åsichter och data stödda egna utläggningar, frukter af egen eftertanke och erfarenhet, och man kan understödja sitt bemödande att öfvertyga medmenniskor med skildringar och varma ord, som inverka på fantasi och känsla, d. ä. man kan lägga öfvertalandet till öfvertygandet. Äfven de högsta frågor för mensklig öfvertygelse må sålunda behandlas; historien, den empiriska psychologin, den religiösa tron och utmärkta författares auktoritet erbjuder en rik förrådskammare för bevisningsmedel. Men

då man, såsom här ifrågavarande författare, vill reformera menckliga vetandet öfverhufvud, finnes härför sannerligen ingen annan väg än den, att uppställa ett nytt vetandets system.

Kanske anser författaren sjelf sin uppgift icke hafva varit sådan. Men mindre är den sannerligen icke, då man börjar så från början som Förf., med att bestämma, hvad »vetande» och »varande» är.

Följden deraf, att Förf. icke åtagit sig denna tänkandets möda, att systematisera sina åsikter, har blifvit den i sådane fall vanliga, att hans terminologi är helt och hållet obestämd. Man finner väl, att den än är det Kantiska systemets, än det Schellingska; men derimellan hafva hans termer en helt och hållet ny betydelse, och denna dertill vexlande. Slutligen begagnas, såsom vid ett sådant förfarande ske måste, för det mesta ord och uttryck i den obestämda mening, i hvilken de i dagliga lifvet utom vetenskapen förekomma. Vid sådant förhållande är det klart, att läsningen måste blifva svår och uppfattningen osäker, utan att den derpå använda mödan ger någon verklig tillfredsställelse, emedan den vetenskapliga tillrustningen oaktadt allt stannar vid ett mer eller mindre godtyckligt menande, som läsaren efter behag kan antaga eller förkasta. Vi vilja härmed icke förneka, att icke Förf:s uppfattning innehåller ett och annat af värde, kanske för andra vida mera än för oss, emedan detta beror på skilda läsaresh olika ståndpunkt och åskådningssätt.

Vi böra rättfärdiga det anförda genom några exempel; och vi göra det, ehuru oundvikligt är, att häremot alltid kan anföras att de äro ryckta ur sitt sammanhang. Detta kan dock icke sägas om första början, hvilken lyder, som följer:

»Hvarje omdöme eller synthesis i allmänhet – vare sig en yttre erfarenhetssats eller inre psykologiskt ideelt omdöme – utvecklar sig uti nödvändiga inre och yttre motsvarigheter; likasom hvarje sådan synthesis uppkommit genom öfverensstämmelse mellan föregående nödvändiga inre och yttre, hvarandra motsvarande syntheser, hvilka sällat sig som motsvarigheter till hvarandra.»

Kant skref sin »Kritik öfver rena förnuftet», för att besvara frågan: huru äro synthetiska omdömen a priori möjliga? Det är ett digert verk fullt af lärdom och skarpsinne, och af dess utomordentliga inflytande på den tidens bildning röjer ännu både vetenskapen och det allmänna medvetandet tydliga spår. Äfven vår Förf:s första mening och sats innebär ett helt filosofiskt system. Han bevisar sin thes på följande sätt:

»Vore förhållandet annat, så innehölle den gifna satsen ingen sann verklighet, utan vore ett blott hugskott, uttryckte intet bestämdt förhållande och hvilade icke heller på någon förut stående *förnuftssanning*, utan vore hemtad ur luften. En sådan sats måste dessutom stå i bestämd strid mot människans ursprungliga subjektivitet i hjertat, hvilken, då det nödvändiga sambandet mellan hennes inre och yttre föreställningar saknas, framträder såsom negation eller subjektivt straffande i samvetet.»

Det mildaste härom kan sägas, är, att för den filosofiskt bildade satsen såväl som bevisningen icke har något värde, och att den, som icke sysselsatt sig med filosofi, torde komma att förgäfvos söka meningen i bådadera. Äfven för filosofen ex professo äro t. ex. »psykologiskt ideelt omdöme», »yttre syntheser», »förfnuftssanning», den »ursprungliga subjektiviteten i hjertat», »yttre föreställningar» termer, till hvilkas betydelse han får gissa sig så godt han kan. Vid hvarje sådan term fordras en definition, och det är den sammanhängande kedjan af definitioner som bildar systemet. Endast en sådan

bevisning har för filosofen värde.

Begär läsaren af oss en förklaring öfver Förf:s anförda påståenden, sätter denna begäran oss verkligen i förlägenhet. Man har af gammalt fattat sanning vara vetandets öfverensstämmelse med dess föremål, så att föremålet verkligen är, hvad människan vet detsamma vara. Denna sats är i denna allmänhet ytlig, ty den ställer föreställningen om en sten i samma linje med vetandets vetande om sig sjelf, i hvardera fallet fordrande, att vetandets objekt skall motsvara vetandet om detsamma. Såsom fordran, att man bör veta, hvad de naturliga tingen och de 10
menschliga handlingarne verkligen äro, icke om dem hafva förvända och falska föreställningar, är satsen äfven trivial och en tom tautologi. Dess sanna mening är, att vetandet skall vara öfverensstämmande med sig sjelf, icke innehålla motsägelser. Detta framgår äfven ur den mest hvardagliga uppfattning af denna vetandets och objektets motsvarighet. Man fordrar t. ex. att föreställningen om ett naturföremål skall vara sådan, att den sinnliga åskådningen, seendet, hörandet i detsamma finner, hvad föreställningen derom utsäger. Eller man fordrar, att föreställningen om det rätta och orätta i en handling skall vara sådan, att den icke strider mot hvad lag och sed stämpla såsom sådant, d. v. s. 20
att individens föreställning derom skall öfverensstämma med andra människors, med den allmänt gällande, i lagen och seden uttryckta åsigten af rätt och orätt.

Så vidt vi förstå, är det denna triviala sats, som föresväfvar Förf., kanske ännu med en anstrykning af Spinozistiskt eller Schellingianskt filosoferande, så att den yttre verlden, naturens och menschliga handlingens, fattas fortgå i ett sammanhang, hvilket motsvaras af den inre utvecklingen i människans vetande; hvarföre då vetandet, bedömandet, verkligen kan öfverensstämma med objektets eget varande. Likväl finner man, att Förf. närmast afser öfverensstämmelsen mellan 30
menschans vetande och handlingar; ty vi kunna icke förstå annat, än att det är handlingen han ger det besynnerliga namnet »yttre förställningar.» I denna uppfattning strykas vi deraf, att längre fram fråga blir om tvedrägt, sam- och endrägt mellan »vetande» och »varande, d. ä. handling.» Så kort är äfven den saken afgjord, att varande och handling är samma sak. Derom säges väl äfven: »Här bör märkas, att menskligt vetande är antingen inre *förnufts*vetande eller yttre *förstånds*vetande, hvilka måste öfverensstämma med hvarandra; om genom varande, d. ä. handling, inre eller yttre, sann erfarenhet skall kunna framställa sig såsom ett reale i och för lifvet» – och vi nödgas bekänna, att det yttre vetandet och den inre handlingen för oss äro gåtor, om vi 40
icke få antaga, att med det förra förstås vetande om det sinnliga, och med den senare viljan såsom blott förmåga. Förf. fortgår vidare till bestämmande af den »urform, utur hvilken subjekt och objekt utgå, och uti hvilken inre och yttre föreställningar i fortgående syntheser hafva sitt ursprung.» Denna urform är »det *eviga*», som i tid och rum framträder som »*heligt*», »*subjektivt varande i tiden*» – såsom »*kärlek*», »*objektivt verkande i rummet genom allvishet*.» Denna urform utgör äfven grunden för vetandets och varandets enhet – af hvilka Veta »förekommer endast i och genom tiden», Vara »i och genom rummet.»

Denna är nu uppräningen till Förf:s reflekterande och mediterande. Han reflekterar sedan öfver »helighetsideen» såsom kristendomens grundprincip, öfver förhållandet mellan »vetandet», vetenskapen – och »det gudomligen uppenbarande vara», öfver vetenskapernas system, d. ä. huru de skola »kunna subsumeras, characteriseras och bestämmas 50
samt ordnas under den idé, som uttrycker Guds fulländade person-

lighet»? Det säges väl icke uttryckligen, hvilken denna idé är, men man kan förstå att dermed menas »helighetsidén». Slutligen betraktas teologins närvarande ståndpunkt och framtida bestämmelse i förhållande till helighetsidén.

Dessa reflexioner och betraktelser, med allt allvar och god ifver anställda, skola visst icke fela att gifva läsaren hvarjehanda anledningar att tänka öfver de uppställda frågorna och de berörda ämnena. En tillfredsställande utredning torde han komma att söka förgäfv. Förf. har, som sagdt, ganska onödigtvis gjort sökandet svårt; och man kan knappt tillbakahålla ett leende, då han emellanåt ur en lång i oförklarade termer inbyrd deduktion drager sina helt enkla och förnuftiga resultat, i den naiva tro, att han verkligen bevisat deras sanning. Det synes oss, som hade Förf. bort veta, att han icke är den första, som hittat på det eviga och heliga såsom alltings urgrund, och inse, att om mänskliga vetandet verkligen vore stäldt på fast grund, genom att uppfatta urgrunden under dessa termer, hans åtgärd härvid år 1856 varit ett rent öfverflödsverk. Hade Förf. händelsevis kommit på att söka utreda, hvad det eviga och heliga är, hade han kanske kommit till insigt af, hvar skon egentligen klämmer all spekulation.

Förf. nämner, att hans år 1852 utgifna skrift: »Försök att framställa Christendomens grundbegrepp jemte dess utveckling» endast blifvit annonserad såsom i bokhandeln tillgänglig men icke vidlyftigare anmäld. Vi hafva så mycket mindre bort försumma att fästa läsarens uppmärksamhet på närvarande skrift; och om vi icke kunnat gilla formen i Förf:s framställning, hindrar detta oss icke, att med all aktning anse Förf:s allvarliga sträfvande, desto mera, ju mera sällsynt det i vårt lands litteratur är att se någon tanke egnad åt afhandlandet af de upphöjda ämnen, som de, hvilka utgöra föremålet för Förf:s begrundande.

LÄROBOK I HANDELSVETENSKAPEN, UTGIFVEN AF AUGUST LILIUS. FÖRRA DELEN. WASA 1856.

Vi hafva anledning förmoda, att denna bok redan är nog allmänt spridd. Den är ämnad egentligen för handelsskolor men äfven för sjelfstudium. Denna del innehåller 1:o Om handel och dess olika arter; 2:o Varukänedom – ett systematiserad varulexikon med alfabetiskt register; 3:o Mynt-, mått- och vikt-känedom; 4:o Om vexlar och anvisningar; 5:o Befordringsmedel för handeln, jernvägar, kanaler, telegrafer, banker, assuranter m. m.

Isynnerhet för handelsskolor torde boken vara lämplig och utförlig nog. Mindre tillfredsställande är den kanske för sjelfstudium. Den har nemligen mera formen af ett systematiskt kompendium än af en praktisk, undervisande handbok. Redan i framställningen af handelsarter saknar man betraktelser öfver de utsigter till framgång, som i olika brancher i Finland kunna finnas, samt uppgifter på det vanliga sättet att här bedrifva den ena eller andra branchen och anvisningar på det förmonligaste sätt att sköta den. Med definitioner är den praktiska affärsmannen icke hulpen. Varulexikon innehåller något mera af sådana praktiska anvisningar, och isynnerhet är kapitlet om vexlar på ett tillfredställande sätt afhandladt. Samma utförlighet hade varit önskvärd rörande t. ex. Banker och Assuranter. Kunskap om Assuransväsendet är bland det mest behöfliga för en köpman isynnerhet, och falska föreställningar rörande detsamma äro nog allmänna. Den

korta artikeln härom är i vissa fall t. o. m. missledande. Så förvexlas sjöprotest och sjöförklaring, och läsaren får den föreställning, att abandon äfven af skadadt fartyg lätt kan ske, en falsk föreställning, som förut är allmänt gängse och synnerligen bort bekämpas. Det vore i detta hänseende serdeles nyttigt att på det bestämdaste göra klart, att all sjöskada på fartyg medför förlust för rederiet, med undantag af totalförlust vid hög assurances. Bankväsendet åter kan man säga, är en brännande fråga för dagen, emedan hypoteksföreningar och privatbanker numera äro ett nödvändigt vilkor för landets industriela förkofran, och det ligger mycken makt på, att någon insigt i denna rörelse sprides. Boken skulle väl genom litet större utförlighet i dessa ämnen vuxit i volym och pris; men värdet af densamma för sjelfstudium hade kunnat vexa i samma proportion. Det är ett glädjande tidens tecken, att se vetenskapligt bildade män, sådane som Författaren, lektor vid ett af landets gymnasier, egna håg och studier åt handel och industri; emedan det ger tillkänna en vaknande insigt i de materiela intressenas tilltagande vigt för landets framtid. Hittills har verkligen slentrianen varit så mäktig, att en på studier grundad insigt föga haft någon efterfrågan. Numera kan man hoppas, att förhållandena i detta hänseende skola förändras, och vi tänka, att t. ex. den, som nu ville egna sig åt studium af bankväsende, snart nog skulle finna sig vara eftersökt såsom ledare för dylika företag.

ELÄMÄ KAUPUNGISSA JA MAALLA, KEDOLLA JA METSÄSSÄ. J. W. MURMANNIN SUOMENTAMA. H:FORS 1856.

Denna bok har ett än blygsammare anspråk än den föregående, men detta blott skenbart, ty den är en reformationens förelöpare, reformationens nemligen i sättet att lära innanläsning.

Närmast utgör densamma en förklaring öfver ett antal (16) taflor, föreställande, boningsrum, kök, bondstuga, ladugård o. s. v. alla afbildande äfven dithörande saker och ting, och sysselsättningar m. m. Man har nemligen i Tyskland ända från Pestalozzi's tid i den första undervisningen fäst stor uppmärksamhet vid åskådningsofningar, — d. ä. man öfvar barnen i att uppmärksamt betrakta de yttre tingen i original och i bild samt redigt beskrifva och förklara, hvad de i dem varseblifvit. Denna öfning är hos oss temligen försummad, i skolorna helt och hållet, i familjen för det mesta. Man har väl i de mera bildade klasserna bilderböcker för sina barn, men de tjena barnen vanligen blott till ett flygtigt tidsfördrif. Man förenar vid deras begagnande icke det nöjsama och nyttiga, genom att vänja barnet vid ett *noga* aktgifvande på, hvad i bilden finnes att skåda, och vid att *redigt* omtala, hvad det i den ser. Ett uppmärksamt öga och öra och förmåga att klart och bestämdt uttala, hvad de uppfattat, är första steget till ett klart förstånd. Vi skulle dock tro, att man icke bör förelägga barnet bilder af sådant, som det aldrig sett i verkligheten, eller för hvars uppfattning det icke åtminstone har en ledning och måttstock i något liknande verkligt. Gagneligast är utan tvifvel åskådning af verkligheten, och landtlifvet erbjuder isynnerhet rikt tillfälle dertill. Föräldrar, som någon glädje hafva af sina barns andliga utveckling kunna förskaffa sig den, om de under vistelse på landet fästa barnens uppmärksamhet på skilda naturföremål, redskap, landtliga sysselsättningar m. m. och föranleda dem att beskrifva likheter och olikheter, förklara ändamål, nytta m. m. För barnet är detta en helt annan uppfostran, än den att endast

dressera dem i hvarjehanda sällskapslifvets pudelkonster.

I Petersburg lefver en landsman, magister Uno Cygnæus, som ett antal af år varit lärare i en skola för Finska barn derstädes. Han synes vara en af dessa pedagoger, *quos Jupiter odit*. Ty han har med själ och hjerta egnat sig åt sin sak; och alla tiders erfarenhet har visat, att det aldrig går sådane pedagoger väl. De åtnöja sig nemligen icke med den gamla slentrianen, utan hoppas på och arbeta för något bättre; och ett sådant arbetande, om det öfverstiger det slappa nit, som gerna ser det goda men dock låter det dåliga ske, plägar i alla grenar af mensklig verksamhet lända arbetaren till olycka. Han stör så mångas ro – och dessa många måste alltid tro, att han i sitt sinne anser dem för hackor, hvarföre af dem rimligtvis icke kan begäras annat, än att de skola kujonera honom. Oftast är denna deras tro orättvis, ty ifver för sak kan väl stå tillsamman icke blott med konsideration för olika tänkande, utan äfven med konsideration för de förhållanden, som verka, att så mången helst icke tänker alls. Vare detta sagdt med anledning af, icke med afseende på Hr Cygnæi sträfvanden. Det är nemligen han, som bekostat den ifrågavarande bokens utgifvande och äfven är sinnad utgifva en upplaga af de till densamma hörande bilderna. Hans plan är dock icke blott, att göra åskådningsöfningarne hemmastadda i Finska folkskolan, utan äfven att i sammanhang härmed reformera öfningen i innanläsning. 10

Man har nemligen en 50 år bortåt i Tyskland – huru allmänt, känna vi icke – vid innanläsningen begagnat den s. k. »Lautirmethode», hvars den vanliga bokstafveringen motsatta karakter är, att lärjungen går analytiskt tillbaka från ordenas utsägande till stafvelsernas, och från stafvelsernas till bokstäfverna; t. ex. fogeln – flyger, sedan fo-geln och fly-ger, och sist f-o och g-e-l-n o. s. v. Härvid följes i afseende å konsonanterna olika sätt i deras muntliga betecknande. Allmännast är, att man icke ger dem namn af *eff, gee, ell, enn* o. s. v., utan söker leda lärjungen att uttala det förljud framför vokalerna, som de beteckna. De äro ljudtecken säger man; namnet tjenar blott att förvillla. Sedan lärjungen lärt sig säkert upplösa orden i stafvelser och stafvelserna i enkla ljud, börjas sammansättningen. Den underlättas genom samtidig skriföfning och äfven genom begagnande af rörliga bokstäfver af papp eller träd. 30

Denna metod, som likväl långt förut lärar varit känd och pröfvad, infördes först af en skolman *Stephani*, i slutet af förra och början af detta sekel, förändrades och utbildades sedan af flera andra, och torde i nyss anförda form tillhöra en annan Tysk skolman *Graser*. 40

För denna methods användande är nu meningen att begagna ifrågavarande afbildningar och beskrifning.

Hvilken är fördelen af denna metod? Man säger: barnet missledes icke att anse konsonanterna för ord, utan lär sig i bokstäfverna öfverhufvud se endast ljudtecken. Det sysselsättes icke i månadtal med att sammansätta stafvelser utan all betydelse, således med en helt och hållet tanklös mekanisk öfning – icke heller lika länge med att af stafvelserna sammansätta löstryckta ord utan mening. Öfningen i innanläsning blir för barnet öfverhufvud öfning i att beteckna redan kända förhållanden och omständigheter, stafvelser, som äro delar af kända ord, hvilka för detsamma hafva en betydelse, och ord, hvilka det redan lärt sig ställa i sammanhang med andra ord, för att uttrycka en mening. Verkan af den gamla bokstafveringsmetoden är, att göra läsningen tanklös och derigenom döda läslusten; medan den nya metoden, hvarvid endast ögat har att uppfatta och handen att efterbil- 50

da de yttre tecken för gifna föreställningar och tankar, håller barnets fantasi och förstånd i jernn verksamhet och utveckling.

I afseende å den mekaniska innanläsningsfärdigheten påstås, att den nya metoden på kortare tid ger bättre resultat, än den gamla.

Obestridligt är nu, att vid den gamla metoden under sekler uppvuxit en hel hop läslustiga, passabelt goda innanläsare och äfven temligen tänkande och förnuftiga män och qvinnor. Absolut dödande för läslusten och tankeförmågan kan den alltså icke vara. Bokhandeln vittnar bra starkt för läslusten – men kanske något emot tänkandet och förnuftigheten, ty eljest skulle icke så mycket oförnuftigt och tanklöst tryckas och läsas. Om den nya metoden häri skall verka ändring, måste väl få öfverlämnas åt framtidens afgörande. Men går hvar och en fader och moder till egen daglig erfarenhet, så måste man medgifva, att sedan vederbörande skolfruar och mamseller ett år bortåt träget arbetat på att vid läsningen döda all eftertanke hos barnen, man fullt ut får använda ett år för att bringa den till något lif igen, och icke sällan finner man med sorg, att intrycket af den första tanken dödande läsningen är outplånligt. I de mera bildade klasserna visar dock den tanklösa läseöfningen icke sina mest förderfliga frukter. Vårre är det bland allmogen och i de fattigare folkklasserna, der föräldrarne sakna tid, håg och förmåga att åter upphjelpa, hvad de sjelfva eller andra hos barnen förderfvat. Bland dem kommer en längre drifven tanklös utanläsning till den tanklösa innanläsningen, och afskyn för boken fortplantas bland dem från slägte till slägte. När de om söndagarne läsa i psalmboken eller någon annan andaktsbok, sker det med pinsam möda och utan förstånd, men under oskyldig förtröstan, att sålunda en religiös pligt är uppfylld, och ofta äfven under rörelser af andakt. Huru många millioner kristna finnas icke, som icke förstå ett ord af sitt kyrkospråk; huru många millioner dertill, som väl förstå språket, men ingalunda någon samhängande framställning på detsamma i ett religiöst ämne, och hvilka likväl alla med andakt lyssna till det för dem obegripliga. Egentligen är dock detta icke annat, än en afgudatjänst. Hvarje tänkande människa måste önska, att den kunde utbytas mot en förnuftigare Gudsdyrkan. Och de flesta torde väl erkänna, att äfven annat menskligt vetande än religionsläran finnes, hvori alla människor borde ega någon delaktighet. Väl kan och bör folkskolan åstadkomma något för detta ändamåls vinnande äfven vid nu brukliga metoder för innanläsningen. Men finnes någon annan metod, som direkt förer till läslust och eftertanke vid läsningen, bör man önska att en sådan ju förr desto hellre må komma att tillämpas.

10 ANMÄLAN.

Litteraturblad n:o 3, mars 1857

Anförda anmälan lofvar, som läsaren finner, att fylla en väsentlig brist i den inhemska litteraturen. Det talar sannerligen icke mycket för vetenskapligheten och kyrkligheten hos det andliga ståndet i landet, att det utan synbar afsaknad det ena decennium efter det andra kan umbära hvarje offentligt meddelande i de ämnen, hvilkas teoretiska begrundande och praktiska genomförande borde utgöra dess lifs uppgift, såsom äfven de hittills misslyckade försöken att upprätta ett organ för dylika meddelanden gifva ett bedröfligt vittnesbörd om både produktion och konsumtion på detta gebit. Vi tillönska den nya